

**Niedbalski1 Jakub. Jakości życia niepełnosprawnych sportowców wyczynowych w aspekcie społeczno-kulturowym – ujęcie socjologiczne = The quality of life of disabled athletes in terms of socio-cultural issues - sociological approach. Journal of Education, Health and Sport. 2016;6(9):58-69. eISSN 2391-8306. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.49379>
<http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/3834>
<https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/works/723889>**

The journal has had 7 points in Ministry of Science and Higher Education parametric evaluation. Part B item 755 (23.12.2015).
755 Journal of Education, Health and Sport eISSN 2391-8306 7

© The Author (s) 2016;

This article is published with open access at Licensee Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland

Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.
Received: 02.09.2016. Revised 02.09.2016. Accepted: 06.09.2016.

Jakub Niedbalski¹
Uniwersytet Łódzki

**Jakości życia niepełnosprawnych sportowców wyczynowych
w aspekcie społeczno-kulturowym – ujęcie socjologiczne**
**The quality of life of disabled athletes in terms of socio-cultural issues -
sociological approach**

Streszczenie

Głównym celem artykułu jest prezentacja indywidualnych, społecznych i organizacyjnych uwarunkowań uprawiania sportu przez osoby niepełnosprawne ujęta z perspektywy socjologicznej. W artykule staram się wyjaśnić, w jaki sposób sport wyczynowy może wpływać na życie osób niesprawnych fizycznie, co czynię z uwagi na socjologiczny charakter artykułu, koncentruję się na wielowymiarowym kontekście społeczno-kulturowym. Na tej podstawie, odwołując się do indywidualnych doświadczeń niepełnosprawnych sportowców oraz osób z ich najbliższego otoczenia, zrekonstruowany zostanie charakter oraz zakres wpływu aktywności fizycznej i uprawiania sportu na życie osoby niepełnosprawnej. Cały wywód opieram na syntezie trzech poziomów: ogólnospołecznego, lokalnego i indywidualnego, które można wydzielić na podstawie badań i analizy materiałów empirycznych.

Prezentowane wnioski oparte zostały na danych jakościowych zdobytych za pomocą techniki wywiadu swobodnego mało ukierunkowanego oraz obserwacji. Analiza i interpretacja materiału badawczego prowadzona jest zgodnie z zasadami metodologii teorii ugruntowanej.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, aktywność fizyczna, sport, jakość życia

Abstract

The main objective of the paper is to present the individual, social and organizational determinants of sport for people with disabilities from a sociological perspective. In the article I explained how professional sports can affect the lives of disabled physically people. I focused on the multi-dimensional socio-cultural context. Referring to the individual experience of disabled athletes and the people around them, I have reconstructed the character and scope of the impact of physical activity and sport in the life of disabled person. The article based on a synthesis of three levels: general social, local and individual, which can be distinguished on the basis of research and analysis of empirical material.

The conclusions are based on qualitative data gained using unstructured

¹ dr Jakub Niedbalski, e-mail: jakub.niedbalski@gmail.com

interviews and observation techniques. Analysis and interpretation of the empirical material is carried out according to the methodology of grounded theory.

Keywords: disability, physical activity, sport, the quality of life

1. Wstęp

W jednej ze swoich prac Mirosław Mylik napisał, (...) *nie jest i nie może być w pełni szczęśliwym ten człowiek, który ma (...) brzydki wygląd czy jest kaleką, gdyż inni zbyt często niestety go wyśmiewają bądź z niego żartują* (Mylik 2001: 152). Z drugiej strony przeciwagą dla powyższych słów jest stanowisko reprezentowane przez Zdzisławę Żukowską (2006: 126), według której człowiek niepełnosprawny może nie tylko żyć normalnie, ale też czerpać z życia radość. Jak dalej pisze przywołana autorka, jedną z takich dróg jest sport, który, można postrzegać, jako szansę zarówno dla indywidualnego rozwoju jednostki, jak jej i społecznej integracji. *Zaspokojona może być na tej drodze potrzeba samorealizacji jednostki niepełnosprawnej, jak i jej społecznej akceptacji. A fakt możliwości ich rozwoju w sporcie i podnoszenia swej sprawności, a nawet mistrzostwa sportowego poprzez awans na coraz wyższe szczeble współzawodnictwa stanowi istotną motywację do pracy nad sobą w aktywności sportowej* (Żukowska 2006: 126).

Biorąc pod uwagę te dwa stanowiska, które niejako dały asumpt do napisania niniejszego artykułu, poniżej, staram się wyjaśnić, w jaki sposób sport wyczynowy może wpływać na życie osób niesprawnych fizycznie. Przy czym pomijam wszelkie wątki związane z fizyczną sferą życia osób niepełnosprawnych oraz jej aspektami rehabilitacyjnymi, koncentrując się na wielowymiarowym kontekście społeczno-kulturowym.

Wywód opieram na syntezie trzech poziomów: ogólnospołeczny, lokalny i indywidualny, które można wydzielić na podstawie badań i analizy materiałów empirycznych. Na każdym z tych poziomów mamy do czynienia z określonymi sytuacjami i procesami psychospołecznymi kształtującymi ostatecznie to, co można nazwać jakością życia niepełnosprawnych sportowców.

Badania, które posłużyły do opracowania niniejszego tematu, przeprowadzone zostały w środowisku niepełnosprawnych sportowców, uprawiających sport wyczynowo (głównie wśród reprezentantów Polski w różnych dyscyplinach paraolimpijskich). Materiał empiryczny składał się z wywiadów swobodnych i narracyjnych przeprowadzonych ze sportowcami, fizjoterapeutami, trenerami, psychologiami oraz członkami obsługi technicznej, a także obserwacjach wykonanych podczas zgrupowań, konsultacji bądź zawodów sportowych. Artykuł ma przede wszystkim charakter pogładowy, zarysowujący, istotne z punktu widzenia niepełnosprawnych sportowców kwestie społeczno-ekonomiczno-organizacyjne. Do analiza materiałów empirycznych wykorzystano procedury metodologii teorii ugruntowanej (Glaser, Strauss 1969; Glaser 1978; Konecki 2000).

2. Teoretyczne podstawy badań – pojęcia i definicje

Sport osób niepełnosprawnych został zapoczątkowany w ubiegłym stuleciu, a na jego rozwój szczególny wpływ miały nowo powstające organizacje, których celem było kierowanie i zarządzanie różnymi formami aktywizowania ludzi dysfunkcjami psychofizycznymi. Na przestrzeni lat zmianom ulegały zarówno warunki jak i możliwości uprawiania sportu przez osoby niepełnosprawne, a kolejne towarzyszące temu procesowi wydarzenia wyznaczały stopniowe przechodzenie od rehabilitacji poprzez rekreację do sportu wyczynowego (Kosmol, Morgulec, Molik 2006: 63). Taki przebieg rozwoju sportu niepełnosprawnych posiada swoją kontynuację w jego dzisiejszym rozumieniu. Współczesny sport osób niepełnosprawnych można bowiem rozpatrywać zarówno z punktu widzenia teorii kultury fizycznej, jak i teorii rehabilitacji. Z jednej strony lokuje się go w procesie szeroko rozumianej rehabilitacji, z drugiej zaś, jest on integralną dziedziną kultury fizycznej. Sport osób niepełnosprawnych może przybierać zatem różne postaci, począwszy od sportu rehabilitacyjnego, poprzez rekreacyjno-amatorski, do sportu wyczynowego. Rozróżnienie rodzaju aktywności sportowej, będzie się opierało na prymarnym celu oraz motywacji stojącej za taką czy inną formą aktywności. O ile, bowiem w rehabilitacji chodzi głównie o dojście do optymalnego poziomu sprawności, w rekreacji mamy do czynienia z jej zabawowo-amatorskim charakterem, natomiast w sporcie wyczynowym pojawia się rywalizacja oraz walka o osiągnięcie jak najlepszego wyniku. Można więc przyjąć, że w miarę jak rośnie profesjonalizacja sportu, maleje w nim koncentracja na niepełnosprawności *sensu stricto*, czyli inaczej rzecz ujmując, podnoszenie własnej kondycji fizycznej, a więc tego, co w rehabilitacji i sporcie rekreacyjnym jest podstawą działania i celem poszczególnych osób, w sporcie wyczynowym odgrywa rolę drugoplanową, będąc środkiem do osiągnięcia określonego celu. W tym przypadku na plan pierwszy wsuwa się rywalizacja, wyczyn oraz przekraczanie barier nie tylko własnego ciała, ale też przesuwanie granic, jakie mogą osiągać osoby z określonymi dysfunkcjami fizycznymi w ogóle. Jak podkreślają Witold Rekowski i Sławomir Wilk (1997: 112), sport niepełnosprawnych jest po prostu sportem uprawianym przez określoną grupę ludzi, w którym można obserwować te same tendencje, co w sporcie ludzi zdrowych.

Wyjaśniając naturę sportu wyczynowego można za Zbigniewem Krawczykiem (2003: 162) przyjąć następujące jego właściwości: odrębność od życia codziennego; spontaniczność i nieprzewidywalność wyników; kreatywność działań; perfekcjonizm w wykonywaniu zadań; zgodność zachowań z określonymi regułami; postawa radości i satysfakcji z wygranej. A chociaż pojęcie sportu wyczynowego, zwłaszcza w przypadku osób niepełnosprawnych nie ma wyraźnie zarysowanych granic, co podkreślają Tomasz Tasiemski i Magdalena Koper (2013: 117), to znacznie trudnej jest dookreślić pojęcie „jakości życia”, które w literaturze przedmiotu doczekało się wielu różnorodnych definicji. Autorzy różnych prac rozumieją je jako: zakres odczuwania szczęścia, satysfakcji, zadowolenia z życia (G. H. Wriqth: za L. Rabenda-Bajkowska 1979); zakres, w jakim jednostki mogą realizować swoje potrzeby i dążenia (M. Walenden za: L. Rabenda-Bajkowska 1979); poziom i powiązanie możliwości pełni rozwoju jednostki ludzkiej oraz

zadowolenia życiowego (A. Siciński 1976). Zdaniem Agnieszki Żyty i Sylwii Nosarzewskiej (2006: 18), jakość życia to wynik porównań wydarzeń pozytywnych do negatywnych w wyznaczonym czasie lub wynik porównań własnej sytuacji życiowej z tą, do której się dąży lub na którą się zasługuje. Ujęcie to charakteryzuje jakość życia rozumianą jako subiektywne definiowanie własnej sytuacji życiowej, dokonywanej na drodze względnej obiektywizacji sytuacji podmiotu (Żyta, Nosarzewska 2006: 18). I takie właśnie rozumienie tego pojęcia zostało przyjęte na potrzeby niniejszego artykułu.

3. Społeczno-kulturowy kontekst sportu osób niepełnosprawnych

Człowiek tworzy kulturę poprzez swoje dokonania, tak w sferze materialnej, jak również duchowej i moralnej. Wyrazem tych ostatnich jest jakość jego odniesień do siebie samego, do drugiego człowieka, do dobra wspólnego i do całej otaczającej rzeczywistości. Tak tworzona kultura może nieść za sobą potencjał, który służy moralnemu wzrastaniu człowieka. Mówimy wówczas, że kultura wspomaga jego osobowy rozwój (Barlak 2006: 141).

Jednym z mierników poziomu kultury danego społeczeństwa jest charakter postaw jego członków wobec osób niepełnosprawnych, która z kolei kształtuje stosunek takiej osoby do niej samej. Osoba niepełnosprawna postrzega bowiem swoją sytuację w kontekście społeczno-kulturowych wartości ustanawianych przez pełnosprawnych członków społeczeństwa. A te, jak podkreśla Stanisław Kowalczyk (2003: 28), promują model człowieka mocnego, odnoszącego sukcesy (medialne, zawodowe, towarzyski), a przy tym człowieka dysponującego niepospolitą urodą i sprawnością. Zdaniem Jakuba Mosza (2003: 205) naturalna skłonność do zwracania uwagi na kształty ludzkiego ciała sprawia, że wartościowania natury estetycznej pojawiają się również w obrębie rzeczywistości sportowej. Ciała sportowców są niejednokrotnie utożsamiane z ideałem piękna i sprawności (Biały 2011: 274-275).

Harmonia, symetria i proporcja kształtów powłoki cielesnej wzbudza zainteresowanie ze strony mediów, pomagając tym samym sportowej karierze, a w przypadku kariery medialnej jest jej znaczącym komponentem (Mosz 2003: 207). Sport stał się także naturalnym przedmiotem konsumpcji (Mosz 2005: 227). Współcześnie zaczął on coraz wyraźniej poddawać się rosnącym wpływom procesów komercjalizacji i merkantylizacji (Zdebska 2010: 173). Talent i praca sportowców pozostają, jak wszystko w społeczeństwie, którym rządzi rynek – towarem. Ich cena zależy od relacji między podażą a popytem na zdolnych zawodników ze strony wyspecjalizowanych instytucji, kreujących widowisko sportowe oglądane przez miliony widzów (Krawczyk 2003: 162).

Fascynacja sportem w społeczeństwach nowoczesnych powoduje, że jego najwybitniejsi (a więc często najbardziej medialni) przedstawiciele stają się gwiazdami kultury masowej. Ucieleśniają nasze wyobrażenia o życiu szczęśliwym: w bogactwie, luksusie i sławie. Gwiazdy sportu są podziwiane, szanowane i posiadają w społeczeństwie wysoką statusową pozycję (Dziubiński 2011: 122, por. Whannel 2002).

Jak zatem na tym tle, jawi się postać niepełnosprawnego sportowca? Marianna Barlak (2006: 143), wskazuje, że *swoisty kult witalności, może ograniczać rezultaty podejmowanych wysiłków integracyjnych. Przy takiej bowiem postawie życiowej i tak pojmowanym sensie istnienia, może u osób dochodzić do braku akceptacji dla tych, którzy nie mogą sprostać promowanemu modelowi człowieka.*

Dzieje się tak, gdyż w kanonach piękna nigdy nie było miejsca dla osób z dysfunkcjami, których ciała „niepełne”, „nieproporcjonalne”, pozbawione harmonii, są źródłem odrzucenia i społecznego napiętnowania, a w najlepszym wypadku litości. W związku z tym niepełnosprawnemu sportowcowi trudnej jest dotrzeć do publiczności i wzbudzić w niej zachwytu, niż ma to miejsce w przypadku jego pełnosprawnych kolegów. Tak oto komentuje tę sytuację zawodniczka biorąca wielokrotnie udział w Mistrzostwach Świata, Europy i Paraolimpiadzie: *Przed wszystkim robię to dla siebie, ale chcę także pokazać, że ludzie niepełnosprawni to nie jest jakiś drugi gatunek, tylko wiele potrafią a czasami są nawet bardziej sprawni niż ci zdrowi ludzie. Przed wszystkim trzeba udowodnić, że my nie jesteśmy jakimś podgatunkiem, tak jak powiedział pan Korwin-Mikke. Zresztą według mnie to on na żadne „pan” to nie zasługuje. Ale tak, niestety nas czasem widzą, bo jesteśmy inni, bo sport niepełnosprawnych jest nieestetyczny, a ludzie są brzydacy.*

A jeśli już niepełnosprawny sportowiec jest uznawany za bohatera, to przeważnie ze względu na jego umiejętność „pokonywania barier”, nie zaś faktyczne osiągnięcia sportowe. Biorąc zaś pod uwagę to, że, sport niepełnosprawnych nie jest obecny w mediach, nie ma też wielu kibiców poszczególnych dyscyplin, a sami sportowcy, choć odnoszą sukcesy, nie są znani szerszemu gronu odbiorców. Jednocześnie sportowcy niepełnosprawni nierzadko mają poczucie, że to, co robią bywa traktowane, jako forma zabawy, a nie prawdziwa sportowa rywalizacja. Próżno byłoby też szukać (poza nielicznymi wyjątkami), instytucji oraz firm zainteresowanych wsparciem finansowym na rzecz osób niepełnosprawnych. Sytuację taką dobrze oddają słowa Prezesa PZSN START: *Kluczem do sukcesu jest to, aby informacje z naszych imprez sportowych znalazły normalnie swoje miejsce w wiadomościach sportowych. Wówczas będzie się nam łatwiej naturalnie przebijać do świadomości ludzi i do świadomości sponsorów. Bo niestety nasz sport, i to jest kolejny problem, nie cieszy się dużym zainteresowaniem sponsorów. Mówią „fajnie, że to robicie”, ale nikt praktycznie nie idzie o krok dalej. Naprawdę sponsoring, poza poszczególnymi, pojedynczymi zawodnikami praktycznie nie istnieje. No ja odziedziczyłem sytuację, w której w polskim związku nie mamy ani jednego sponsora.*

Zdzisława Żukowska wśród zestawu wartości sportu wymienia między innymi wartości prestiżowe, a więc zdobycie wysokiej pozycji w społeczeństwie i uznania społecznego, co może być trudne do spełnienia ze względu na społeczny odbiór osób niepełnosprawnych (Żukowska 2006: 129). Brak prestiżu społecznego spowodowany po części nieznaną sportu osób niepełnosprawnych, a po części stereotypowym postrzeganiem niepełnosprawnych w ogóle. A zatem, na poziomie ogólnospołecznym, osoba niepełnosprawna uprawiająca sport wyczynowo, jest, w jakim zakresie „niewidzialna”, co oznacza, że ani media, ani społeczeństwo, nie postrzegają w niej stu procentowego sportowca, a jeśli już, to raczej „z pewnym przybliżeniem oka” i pozostającego w cieniu swojej niepełnej sprawności.

4. Sport niepełnosprawnych w kontekście rodzinnym i lokalnym

Na poziomie ogólnopolskim, jak pamiętamy, niepełnosprawni wyczynowcy są z reguły mało znani lub wręcz ignorowani, to sytuacja ma się znacznie lepiej na gruncie lokalnym, gdzie sportowcy, zwłaszcza z osiągnięciami na prestiżowych zawodach, zyskują nierzadko status gwiazd. Ma to również swoje odzwierciedlenie w lokalnych mediach. Przy czym taki przekaz, co łatwo zrozumieć, ma ograniczony zasięg i nie dociera do szerszego grona odbiorców. Nie mniej jednak zarówno w miejscowości zamieszkania, a także w pracy czy szkole osoby te są rozpoznawane, znane i w jakimś zakresie doceniane, co dobrze pokazuje wypowiedź uczestnika paraolimpiady, zdobywcy brązowego medalu: *Ludzie u mnie w mieście to wiedzą o mnie, na ulicy mnie rozpoznają. Czasem ktoś w sklepie zagada, coś miłego powie. Byłem też u prezydenta miasta, potem to podali w lokalnej prasie, była też nasza telewizja. W pracy koledzy wiedzą, nie raz mi gratulowali.*

Uprawianie sportu przekłada się również na relacje społeczne z innymi osobami w miejscu zamieszkania oraz charakter więzi z bliskimi. Wśród przyjaciół oraz rodziny niepełnosprawni sportowcy zazwyczaj cieszą się uznaniem, a ich osiągnięcia przynoszą zasłużony prestiż. Mogą też liczyć na wsparcie ze strony bliskich, jeśli nawet nie materialne to przynajmniej emocjonalne i mentalne. Wydawać by się mogło, że taka sytuacja powinna mieć miejsce zawsze. Nic jednak bardziej mylnego. Na podstawie przeanalizowanych przypadków, można stwierdzić, że takie zachowanie nie jest standardem, a brak wsparcia można tłumaczyć kilkoma czynnikami. Pierwszy z nich związany jest ze środowiskiem pochodzenia, które z uwagi na swój dysfunkcyjny i patologiczny charakter, nie zapewniała wsparcia osobom niepełnosprawnym w dążeniu do realizacji ich ambicji sportowych. Jednak to właśnie w takich okolicznościach sport dla osoby go uprawiającej stawał się swoistą drogą ucieczki z „pułapki” dotychczasowego życia i umożliwiał zmianę własnej sytuacji egzystencjalnej. Druga grupa czynników odnosi się do sytuacji, w których rola sportowca kolidowała z innymi rolami społecznymi np. rodzica, małżonka, pracownika czy nawet kolegi. Te czynniki powodowały, że czasem działania ze strony bliskich zmierzały do zniechęcenia lub wprost uniemożliwienia uprawiania danej dyscypliny na poziomie wyczynowym. Takie kolizje miały też miejsce w pracy, bowiem pracodawcy nie zawsze byli skłonni udzielać urlopów czy zmieniać ich rozplanowanie, stosownie do potrzeb sportowców, co wielokrotnie uniemożliwiał udział w zgrupowaniach oraz różnego rodzaju zawodach, a nawet występach w prestiżowych imprezach sportowych. Taka sytuacja utrudniała lub wręcz eliminowała możliwość uprawiania sportu zgodnie z wymaganiami, jakie przed zawodnikiem stawia sport wyczynowy. W związku z tym wpływ osób bliskich, rodziny bądź przyjaciół, jak i tych wywodzących się z kręgów środowiska pracy, czy zawodowego, bywa niejednoznaczny i ambiwalentny. To z kolei ma bezpośredni wpływ, na jakość życia niepełnosprawnego sportowca, która kształtuje się na mocy relacji z otoczeniem. Jeśli zatem brak jest wsparcia ze strony rodziny, to może je rekompensować wyrozumiały szef, i na odwrót. Z tej perspektywy najtrudniejsza i najmniej komfortowa jest sytuacja osoby, która ani ze strony bliskich, ani środowiska pracy, nie uzyskuje wsparcia i zrozumienia dla swoich potrzeb. *Ja akurat mam rodzinę, dzieci, żonę i muszę to jakoś pogodzić.*

Jakbym chciał wyjeżdżać na każde zgrupowanie, konsultacje i uczestniczyć w zawodach, to nie byłoby mnie w domu parę miesięcy w roku. Tak się nie da. Tym bardziej, że ja pracuję i to ja utrzymuję rodzinę (fragment wypowiedzi jednego z reprezentantów Polski, uczestnika paraolimpiady).

Również wpływ mediów nie jest w tym kontekście jednoznaczny, bowiem na poziomie lokalnym są one zainteresowane wydarzeniami związanymi ze sportowcami niepełnosprawnymi, a relacje z ważnych imprez znajdują swoje miejsce na łamach lokalnych gazet oraz regionalnych środkach radia i telewizji. Media lokale, podają informacje o sportowcach i ich sukcesach, co w przypadku mediów ogólnopolskich zdarza się jedynie w przypadku najważniejszych wydarzeń sportowych, często dopiero pod naciskiem opinii publicznej. Niemniej jednak nawet media lokalne rzadko przewidują pełne relacje z zawodów sportowych osób niepełnosprawnych, ograniczając się do krótkich sprawozdań. W tej sytuacji sportowcy niepełnosprawni z jednej strony mają poczucie doceniania w skali lokalnej, z drugiej zaś, porównując poziom zaangażowania mediów w sport pełnosprawnych, odczuwają rozczarowanie brakiem zainteresowania własnymi sukcesami, co przekłada się na poziom ich satysfakcji i ma bezpośredni wpływ na jakość życia w wymiarze psychospołecznym.

5. Sport jako źródło konstruowania jaźni osoby niepełnosprawnej

Jak podaje Zdzisława Żukowska (2006: 128) społeczne uznawanie wartości sportu ma bezpośredni wpływ na samoocenę i samorealizację człowieka niepełnosprawnego. Dalej ta sama autorka wśród wartości, jakie kreuje sport, wymienia prestiż, a więc zdobycie wysokiej pozycji w społeczeństwie i uznania przez innych. Z kolei Zygmunt Czaja (2001: 47) pisze, że sport pomaga w procesie formacji, który doprowadza do dojrzałej osobowości. Proces formacyjny składa się zaś z następujących etapów:

Po pierwsze, to poznanie siebie, ze wszystkimi uwarunkowaniami, pozytywnymi cechami oraz słabościami;

Po drugie, to akceptacja siebie, ze swoimi potrzebami, także tymi niedojrzałymi;

Po trzecie, to realizacja wartości, jako punktu odniesienia oraz źródła motywacji do przemiany (Czaja 2001: 47).

Na tej podstawie można sformułować wniosek, iż uprawianie sportu wpływa na obraz siebie osoby niepełnosprawnej, bowiem jest on konstruowany na podstawie tego, jak postrzegają sportowców niepełnosprawnych pozostali członkowie społeczeństwa. W tym kontekście mamy do czynienia z jaźnią podmiotową oraz odzwierciedloną, a więc z jednej strony postrzeganiem siebie na zasadzie porównania się do innych osób oraz z drugiej strony, tym, jak osobie niepełnosprawnej wydaje się, że jest postrzegana przez innych (w tym wypadku głównie pełnosprawnych) członków społeczeństwa.

Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że poczucie własnej wartości jest wśród niepełnosprawnych sportowców wyczynowych wyższe, niż w przypadku większości pozostałych osób z niepełnosprawnością fizyczną, bowiem dostrzegają

oni, że poprzez ich umiejętności, osiągnięcia i sukcesy, stanowią swego rodzaju elitą wśród kategorii osób niepełnosprawnych w ogóle.

Ponadto, osoby niepełnosprawne podkreślają, że sport ma pozytywne znaczenie, w tym zakresie, że stanowi swoisty środek wyjścia z życiowego impasu, zwłaszcza uporządkowania działań i określenia celu, do którego zamierza się dążyć, ale też wzmocnienia psychicznego oraz wiary we własne siły. Ilustracją może być w tym przypadku wypowiedź reprezentantki naszego kraju w jednej z drużynowych dyscyplin sportowych: *Ja nie miałam normalnego życia, ojciec pił, matka jest chora psychicznie, wychowywali mnie dziadkowie i trochę ciotka. Dość długo nie mogłam się z tym uporać i parę lat życia tak na niczym straciłam. Ale potem, jak mnie znalazł Jurek (niepełnosprawny sportowiec – przyp. JN) i mnie w środowisko wprowadził to się wszystko zaczęło inaczej toczyć. Teraz wiem, czego chcę i wiem, że to jest moja szansa.*

Sport kształtuje zatem z jednej strony poczucie wiary we własne siły, pozwala uzmysłwić sobie, że jest się człowiekiem wartościowym. Daje także poczucie, tego iż nadal można robić rzeczy ważne i dające satysfakcję, między innymi poprzez pokonywanie własnych barier. Z drugiej strony, ponieważ sport ma wymiar materialny a zarazem symboliczny, daje osobie go uprawiającej poczucie (przynajmniej w jakimś zakresie), że jego uprawianie i osiągnięte sukcesy, postrzegane są przez innych, jako wartość samo w sobie np. z racji reprezentowania Polski na prestiżowych zawodach.

Sport w życiu jednostki zyskuje więc na znaczeniu jako swoista „nowa jakość” dzięki wynikającym z jego uprawiania rekonstrukcji poglądów na własny temat (zarówno wśród osób które nabyły niepełnosprawność, jak i tych, którzy niepełnosprawni są od urodzenia), choć w przypadku jednak jak i drugie występują pewne różnice, bowiem pierwsi traktują sport jako „powrót” jakości, drudzy zaś jako „nową jakość”. Pierwsi chcą poprzez sport udowodnić nadal przed sobą i innymi swoją wartość, drudzy dążą do pokazania własnych możliwości pomimo pewnych dysfunkcji. Ale zarówno jedni jak i drudzy, poprzez sport chcą osiągnąć wyższy poziom jakości życia, choć może mieć on różne wymiary i rozmaity ostatecznie charakter.

Na koniec, trzeba zaznaczyć, że w wymiarze jednostkowym (osobowym) dochodzi do zsyntetyzowania poziomu ogólnospołecznego z lokalno-rodzinnym w wyniku, czego kształtuje się kontekst dla konstruowania „ja” osoby niepełnosprawnej.

Sportu daje zatem, jak podkreśla Zdzisława Żukowska (2006: 130), poczucie podmiotowości (poczucie osobistego szacunku i wiary w skuteczność i wartość ludzkich poczynań), wolności (niezależności i jej poczucia) oraz odpowiedzialności (za siebie i swoje czyny).

6. Podsumowanie

Odwołując się do indywidualnych doświadczeń sportowców wyczynowych, w odniesieniu do wielopoziomowego kontekstu relacji społecznych, zrekonstruowany został charakter oraz zakres wpływu aktywności fizycznej i

uprawiania sportu na życie osoby niepełnosprawnej. Jest to wpływ dialektyczny, co oznacza, że w przypadku lokalizmu i najbliższego otoczenia znajduje się przestrzeń sprzyjająca integracji społecznej i „pokazywaniu” sportu, ale na poziomie ogólnopolskim, zarówno media, jak i znaczna część naszego społeczeństwa, w opinii osób niepełnosprawnych, nie wykazuje zainteresowania ich aktywnością sportową. Niemniej jednak przemiany następują też globalnie, ponieważ stopniowo zmienia się nastawienie społeczne do osób niepełnosprawnych w ogóle. Przy czym nadal wyraźnie istniejące zróżnicowanie w poziomie zainteresowania sportem osób niepełnosprawnych i wynikające stąd nieporozumienia, sprawiają, że ów dychotomiczny charakter doświadczeń wzmacnia się, czego konsekwencją jest mniej lub bardziej widoczny dysonans poznawczy sportowców niepełnosprawnych. Z jednej strony bowiem są to osoby zazwyczaj znane w swoim środowisku lokalnym, rozpoznawalne „na ulicy” dzięki mediom lokalnym, a z perspektywy życia codziennego oceniające sport jako coś pozytywnego, co wpłynęło na sposób postrzegania siebie i spowodowało, że niejednokrotnie udało im się odnaleźć cel, sens i motywację do pracy nad sobą oraz dalszego działania. Z drugiej strony media ogólnopolskie praktycznie, poza niewielkimi wyjątkami, nie emitują programów poświęconych sportowcom niepełnosprawnym, informacji takich nie ma także w pismach ogólnopolskich, a stosunek społeczeństwa jest zazwyczaj dość „neutralny”, co oznacza, że większość osób nie wie praktycznie nic o sporcie niepełnosprawnych. Wszystko to sprawia, że osoba niepełnosprawna czuje rozczarowanie, czasem gorycz i zniechęcenie, a często powątpiewanie w system integracji i faktyczną realizację jej postulatów. To z kolei czynniki, które obniżają poczucie wartości własnego sukcesu, ale także siebie samego, jako osoby, której osiągnięcia są niedoceniane, szczególnie w kontekście porównywań do sytuacji sportowców pełnosprawnych, którzy, jak podkreślali rozmówcy, nawet za uprawianie sportu w „niższej klasie”, są „lepiej wynagradzani niż oni”. Niemniej jednak, podsumowując aktywność osób niepełnosprawnych na polu sportowym, należy uznać, za Marianną Barlak (2006: 143-144), że celem współczesnego sportu jest aktywizacja fizyczna jak największej liczby osób, bez względu na poziom sprawnościowego potencjału, płeć czy też wiek. *Aktywność sportowa, może bowiem dostarczać osobom z każdej grupy społecznej rozmaitych wartości i korzyści, pozwalając im także na odnalezienie siebie w nowej roli społecznej. Natomiast osoba sprawna obserwując zmagania sportowe człowieka z dysfunkcjami, ma szansę zrozumieć sensie skromności wobec granic niemocy ludzkiej oraz pokory wobec bezwarunkowej godności każdego człowieka* (Barlak 2006: 143-144).

Literatura

1. Barlak M., (2006), Pedagogiczne wartości sportu integracyjnego, (w:) J. Nowociń (red.), Społeczno-edukacyjne oblicza olimpizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy, Tom I, Warszawa: AWF w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska.
2. Biały R., (2011), Ideał szczupłego i atrakcyjnego ciała w kulturze masowej, (w:) Z. Dziubiński, M. Lenartowicz (red.), Kultura fizyczna a kultura masowa, Warszawa: AWF w Warszawie, Salezjańska Organizacja Sportowa

- RP.
3. Czaja Z., (2001), Sport pomocą w budowaniu domu, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Aksjologia sportu*, Warszawa: Salezjańska Organizacja Sportowa RP.
 4. Dziubiński Z., (2011), Kultura masowa a sport: związki i zależności, (w:) Z. Dziubiński, M. Lenartowicz (red.), *Kultura fizyczna a kultura masowa*, Warszawa: AWF w Warszawie, Salezjańska Organizacja Sportowa RP.
 5. Glaser B. G., (1978), *Theoretical Sensitivity*, San Francisco: The Sociology Press.
 6. Glaser B. G., Strauss A. L., (1967), *The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research*, Chicago: Aldine Publishing Company.
 7. Kałamacka E., (2001), Duchowe i materialne wartości sportu (w:) Z. Dziubiński (red.), *Aksjologia sportu*, Warszawa: Salezjańska Organizacja Sportowa RP.
 8. Konecki K., (2000), *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa: PWN.
 9. Kosmol A., Morgulec N., Molik B., (2006), *Rozwój ruchu olimpijskiego – od rehabilitacji do sportu wyczynowego* (w:) J. Nowocień (red.), *Społeczno-edukacyjne oblicza olimpizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy*, Tom I, Warszawa: AWF w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska.
 10. Kowalczyk S., (2003), *Społeczno-integracyjna funkcja sportu*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Społeczny wymiar sportu*, Warszawa: Salezjańska Organizacja Sportowa RP.
 11. Krawczyk Z., (2003), *Sport jako zwierciadło współczesnego społeczeństwa*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Społeczny wymiar sportu*, Warszawa: Salezjańska Organizacja Sportowa RP.
 12. Mosh J., (2005), *Sport w interpretacjach kulturowych*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Sport jako kulturowa rzeczywistość*, Warszawa: Salezjańska Organizacja Sportowa RP.
 13. Mosh J., (2003), *Sport w mediach kultury masowej*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Społeczny wymiar sportu*, Warszawa: Salezjańska Organizacja Sportowa RP.
 14. Mylik M., (2001), *Czy sport wpływa na zdrowie i piękno życia ludzkiego?* (w:) Z. Dziubiński (red.), *Aksjologia sportu*, Warszawa: Salezjańska Organizacja Sportowa RP.
 15. Rabenda-Bajkowska L., (1979), *Jakość życia w koncepcjach teoretycznych i badaniach*, *Studia Socjologiczne*, nr 3: 135-149.
 16. Rekowski W., Wilk S., (1997), *Rehabilitacja ruchowa*, (w:) Z. Krawczyk (red.), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku – kultura fizyczna, sport*, Warszawa: Instytut Kultury.
 17. Siciński A., (1976), *Styk życia, koncepcje, propozycje*, Warszawa: PWN
 18. Tasiemski T., Koper M., (2013) *Miejsce sportu w procesie rehabilitacji osób niepełnosprawnych fizycznie*, „*Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*.” nr III (8).
 19. Whannel G., (2002), *Media Sport Stars. Masculinities and Moralities*, London and New York: Routledge.

20. Zdebska N., (2005), Sport jako element rzeczywistości kulturowej. Bohater sportowy jako bohater kulturowy, (w:) Z. Dziubiński (red.), Sport jako kulturowa rzeczywistość, Warszawa: Salezjańska Organizacja Sportowa RP.
21. Żukowska Z., (2006), Wartości sportu mierzone uczestnictwem młodzieży niepełnosprawnej w igrzyskach paraolimpijskich [w:] J. Nowocień (red.), Społeczno-edukacyjne oblicza olimpizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy, Tom I, Warszawa: AWF w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska.
22. Żyła A., Nosarzewska S., (2006), Jakość życia osób niepełnosprawnych – wielość spojrzeń, (w:) Z. Palak, A. Lewicka, A. Bujnowska (red.), Jakość życia a niepełnosprawność, Lublin: Wydawnictwo UMCS.